

СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ: МЕЖІ ВТРУЧАННЯ ДЕРЖАВИ У ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

DOI: 10.15330/apiclu.69.1.97-1.111

Постановка проблеми. Сьогодні у будь-якій сучасній державі світу питання свободи віросповідання займає центральне значення. Зазвичай саме від декларування цього права в основних законах, забезпечення його гарантій та захисту залежить рівень демократичності та розвитку, як самої держави, так і її суспільства. Інститут свободи совісті та віросповідання сьогодні займає центральне значення в будь-якій державі світу і є одним із показників її демократичності та рівня розвитку суспільства. Визнаючи право на свободу віросповідання як основу правового статусу людини і громадянина, його охорона та забезпечення є пріоритетним напрямком європейських демократичних держав. Підтвердженням цього є прийняті і ратифіковані європейськими державами низка міжнародно-правових актів (Далі-МПА), які визначають та закріплюють на міжнародному рівні уніфіковані стандарти у підходах до забезпечення охорони віросповідання, які в свою чергу імплементовані у національні законодавства їх держав-учасниць.

Загальний напрямок розвитку українського кримінального права не є виключенням. Задеклароване у МПА право на свободу віросповідання є одним із фундаментальних права людини та громадянина. Гарантії його захисту національним законодавством якраз і є відображенням стану «європеїзація» останнього та відповідності міжнародно-правовим стандартам.

Разом із цим, виникає питання чи можуть та у яких межах з огляду на виклики сучасної дійсності (наприклад правовий режим воєнного стану) або ж культурні чи національні традиції, держави, зокрема і держава Україна, втручатися в реалізацією особою

права на свободу віросповідання? Про який рівень його обмежень національним законодавством може іти мова та чи можна в такому випадку вести мову про порушення міжнародних стандартів забезпечення права на свободу віросповідання.

Пошук відповідей на ці питання визначають не лише інтерес до обраної проблематики та її актуальність, адже незважаючи на повномасштабну війну росії проти України, наша держава невпинно рухається до європейського співтовариства, а відтак і її законодавчі механізми захисту основоположних прав і свобод людини та громадянина повинні бути відповідними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінально-правової охорони свободи совісті та віросповідання висвітлювалося багатьма вченими серед яких такі науковці, як Ю.В.Баулін, А.А. Музика, В.О. Навроцький, М.П. Рабінович, В.В.Сташис, Ю.В. Цветкова, Є.В. Ткаченко, К. Б. Марисюк, М.І. Хавронюк, О. С. Островського та багато інших. Важливе значення для розвитку окресленої тематики має монографія за авторством С.Я. Лихової, яку можна віднести до числа наукових напрацювань останнього часу. Ця тематика була предметом і дисертаційних досліджень О.В. Білаша, М.В. Палія та В.І. Маркіна, І.Т. Корінця та інших.

Разом із цим, питання кримінально-правової охорони права на віросповідання не вичерпується вказаними напрацюваннями. Воно є широким і багатоаспектним, а всесвітня економічна, політична та культурна інтеграція та уніфікація сучасного світу вимагають нового погляду на цю проблематику. В цьому контексті дослідження меж втручання держави у питання захисту права на віросповідання, розгляд питань захисту права на віросповідання Європейським судом з прав людини, а також порівняльно-правові дослідження норм чинного законодавства та законодавства зарубіжних країн є затребуваним та актуальним.

Метою статті є з'ясування основних міжнародних підходів у питанні забезпечення захисту свободи віросповідання, зокрема підходах до питання меж захисту цього права та меж втручання державних інституцій у реалізацією особою такого права.

Зокрема, автор публікації задається питанням про те, чи відмова від виконання обов'язку по захисту вітчизни через релігійні

переконання може вважатися порушенням чинного кримінального законодавства, а особа, яка вчиняє такі дії підлягати кримінальній відповідальності за ухилення від проходження військової служби. Та чи не порушується в цьому випадку право особи на віросповідання. А також чи можна вважати порушенням цього права заборону діяльності Української православної церкви Московського Патріархату (УПЦ МП).

Відповіді на поставлені запитання дозволять зробити висновок про правильність обраного у вітчизняному кримінальному законодавстві вектору руху в питанні кримінально-правової охорони свободи віросповідання.

Для цього у роботі було використано такі **методи** дослідження, як метод аналізу, герменевтики, синтезу, узагальнення, системного підходу, порівняння, абстрагування, конкретизації, а також філософські, логічні, спеціально-юридичні методи, метод системного аналізу та формально-догматичні методи.

Виклад основного матеріалу. Юридичне закріплення прав та свобод, які стосуються відношення до релігії, віросповідання, свободи совісті у ст. 18 Загальної Декларації з прав людини [1] а пізніше їх удосконалення в Міжнародному Пакті про громадянські та політичні права [2] стали основою для прийняття у 1981 році Генеральною Асамблеєю ООН Декларації про ліквідацію усіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії чи переконань [3]. Таким чином, ідея відмежування державних інституцій, їх неупередженого ставлення до тієї чи іншої релігії, як до домінуючої, основної чи привілейованої та загалом, світський характер держави, стали світовим стандартом. Міжнародно-правові норми, які захищають інститут свободи совісті та віросповідання є сьогодні фундаментом на якому формується правовий статус людини та громадянина у будь-якому демократичному суспільстві. Україна не є виключенням з цього правила і, як держава, котра приєдналася до вказаних вище міжнародно-правових Актів, у нормах національного законодавства деталізує вказані у них положення. Відтак, правові механізми захисту права на свободу віросповідання сьогодні в Україні формуються виключно на принципі віднесення релігійної сфери до приватного життя осо-

би, її внутрішніх та глибоких моральних та індивідуальних чинників, у які з одного боку повинно бути мінімізоване втручання самої держави, а з другого – держава повинна забезпечити дієві механізми їх захисту, як від самої себе, так і від посягань інших осіб. Видається, що забезпечення такого балансу під час правозастосування і є найбільш складним завданням, яке власне слугує відображенням справжнього рівня демократичності держави, її правового характеру та цивілізованості суспільства.

Однак, як про це вказує Ю.В. Цветкова [4] такий результат можливо досягти тільки в тому випадку, коли філософія участі держави у релігійних відносинах ґрунтуватиметься на невиокремлені певної релігії не лише де-юре, а і де-факто. Складність останнього пов'язаний із мультикультурністю, інтенсифікацією міграційних процесів та плюралізмом думок у сучасному світі. Зокрема, необхідність гарантування з боку державних інституцій права на віросповідання усіх людей, які є її громадянами чи проживають на території певної держави зіштовхуються з інтересами домінуючих на цій території культур, принципів моралі, способів життя, і в тому числі - релігійних почуттів.

Юридичне осмислення вказаної проблеми можливе через положення про те, що здійснення права на свободу віросповідання може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей [2]. Як видно із коментованого припису, важливість і фундаментальність права на свободу віросповідання означена тим, що його обмеження може вважатися виправданим в дуже незначному переліку випадків, які самі по собі мають оціночний характер та є доволі абстрактними. Якщо поняттю громадський порядок можна надати формальної визначеності, як явищу яке утворює система суспільних відносин, які складаються в результаті суворого виконання і додержання норм права, моральних норм, позитивних правил і звичаїв. [5] То розкривати його зміст все одно доводиться через такі категорії, як моральність чи права та свободи інших людей. Як перше, так і друге на переконання автора цієї публікації зводиться у цьому контексті до співмірності захисту та порушення релігійних по-

чуттів чи почуттів віруючих, що є складним багатокомпонентним теолого-філософським поняттям, яке попри величезну кількість праць на цю тематику, залишається суто теоретичним. В свою чергу виміряти ступінь їх задоволення (у разі забезпечення охорони) чи навпаки – образи є настільки абстрактними, що практично не можуть бути доведені на практиці [6].

З огляду на це різняться і намагання держав балансувати між встановленням з одної сторони обмежень прав на віросповідання (як правило меншості) та забезпеченням реалізації цього права (більшості).

З одного боку, право на свободу віросповідання гарантується за допомогою встановлення кримінально-правової відповідальності за ті чи інші посягання на нього. А з другого – держава з метою захисту цих прав в інтересах тої чи іншої категорії осіб сама ж їх і порушує відносно іншої.

Так, наприклад у Швейцарській Конфедерації у 2009 році був проведений референдум на якому 57% виборців проголосували за заборону будівництва мінаретів на будівлях. Запровадження вказаної конституційної заборони на будівництво мінаретів було обгрунтоване необхідністю недопущення розвитку процесів ісламізації Швейцарської Конфедерації [6]. Тут варто погодитися із тим, що фактично має місце ситуація за якої населення результатами демократичної ініціативи, яка до слова не був підтриманий урядом Швейцарської Конфедерації, вимусило державні органи порушити свободу віросповідання осіб, які не належать до пануючої релігії. [7]

Натомість противники вказаної ініціативи зазначали, що вибірковість заборони спорудження релігійних об'єктів, зокрема будівництво лише мінаретів є формою дискримінації та порушує міжнародні стандарти свободи віросповідання, тих осіб, які сповідують іслам, оскільки паралельно із вказаною заборonoю у державі видаються дозволи на будівництво сербських православних храмів. А окремі мусульманські організації шляхом протесних рухів домоглися того, що ООН видало засуджуючу дії Швейцарії резолюцію, звинувативши її в ісламофобії та релігійних образах [8]

Однак, резонанс що виник навколо питання порушення права на віросповідання не змінив поглядів уряду Швейцарської Конфедерації на пріоритетність захисту прав домінуючої частини населення. Так, пізніше схожа політика Швейцарської Конфедерації була реалізована у березні 2021 року, коли на черговому референдумі було прийнято рішення про доповнення Конституції положеннями про заборону приховувати обличчя, яка за своїм змістом стосувалася нічого іншого, як носіння бурки та нікабу – жіночого мусульманського одягу, що закриває обличчя [9].

Крім того, у 2010 році в Італії, де християнство втратило статус державної релігії ще в 1985 році, спалахнула суперечка навколо питання розміщення релігійних символів у громадських місцях, зокрема – школах, що більшістю населення було розцінено як посягання на християнську самобутність Італії [10]. Зокрема, Європейський суд з прав людини ухвалив прибрати зображення розіп'ятого Христа з італійських шкіл адже це порушує принцип релігійних свобод серед учнів і також свободу батьків виховувати дітей згідно зі своїми переконаннями [11; с. 179].

Активне обговорення виникло навколо Законів, які забороняють ритуальний забій тварин, передбачений в ісламі та іудаїзмі, що були прийняті свого часу у Швеції, Данії та Норвегії.[7]

Так 17 лютого 2014 року у Данії набув чинності Наказ про заборону халяльного і кошерного умертвіння тварин без попереднього оглушення електрикою. Вказаний крок був розкритикований декількома релігійними групами [12]

Зокрема, переслідуючи захист прав тварин, вказана заборона порушує право громадян окремих держав на віросповідання, а саме - проводити відповідні обряди та дотримуватися усталеної релігійної практики.

Разом із цим, у тій самій Данії у 2003 році було прийнято Закон який забороняє спалювання Корану, Біблії та Тори, метою якого є захист безпеки громадян Данії. І тут власне іде мова про ситуацію за якої антиісламські протести, пов'язані із спалюванням Корану перед будівлями іноземних посольств слугує запобіжником проти акцій, що сприяють зростанню терористичної загрози для цієї держави та підривають її ліберальні свободи [13].

Як бачимо, подібні проблеми правового регулювання релігійних відносин не є поодиноким явищем та зустрічаються у багатьох розвинених демократіях, що лише додатково вказує на потребу переосмислення меж втручання держави у цю сферу відносин. Великій кількості держав Європи у цих питаннях на практиці є не притаманною концепція вивільнення власного суспільства від релігійного впливу (концепції секуляризації). Навпаки, принципи демократії, які сповідаються Європейськими державами, змушують останніх керуватися поглядами більшості, навіть в умовах відсутності закріплення тієї чи іншої релігії на рівні офіційної чи державної.

З огляду на вказане вище постає запитання, яким чином корелюється розв'язання актуального сьогодні для України такого політико-правового питання, як заборона діяльності Української православної церкви Московського Патріархату (УПЦ МП) з не порушенням чи навпаки - порушенням права на свободу віросповідання та можливістю нашої держави належати до числа світових демократій? Адже вибір Україною такого інструменту, як державно-правовий тиск на релігійну меншість може бути піддано негативним оцінкам на міжнародній арені. Тим паче така ситуація вже мала місце в українській історії коли державні органи України звинувачувалися у дискримінації Православної церкви Московського патріархату після звернення Президента України та Верховної Ради України до Константинопольського патріарху Варфоломія про створення нової Православної церкви України та надання Томосу про автокефалію [14].

Очевидно, що відповідь на це питання є неоднозначною і лише доводить, що декларативне гарантування людині зі сторони держави права на свободу віросповідання та його виокремлення в приватно-правовій площині під час практичної реалізації цього права породжує безліч спірних правових ситуацій, які потребують подальших, у тому числі і наукових, пошуків їх вирішення.

Отже, прийнятий Верховною радою України 20 серпня 2024 року Закон «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій», який забороняє діяльність в Україні Російської православної церкви та пропаганду ідеології «руського

міра» потребує глибшого осмислення на предмет його відповідності міжнародним стандартам. Зокрема осмисленню має бути піддана критика з боку ООН, яке вважає, що такий законодавчий крок як «ліквідація релігійної організації є серйозним обмеженням, яке впливає на можливість людей сповідувати свою релігію або переконання спільно з іншими і ставить під загрозу життєздатність громади в цілому. Для такого заходу потрібна наявність дуже вагомих підстав. Україна не продемонструвала необхідність і пропорційність цього заходу». При цьому на думку ООН «національна безпека не є достатньою підставою для обмеження релігійної свободи за міжнародними договорами» [15].

Незважаючи на продемонстровану вище практику окремих європейських держав певною мірою втручатися та дещо обмежувати на національному рівні встановлені МПА гарантії права на свободу релігії та віросповідання, Україна у Звіті Європейського Союзу про розширення за 2025 рік [16] отримала негативний відгук і щодо практики притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які відмовляються проходити військову службу через свої релігійні переконання. Зокрема, у звіті зазначається, що «Україні необхідно запровадити гарантії захисту осіб від кримінального переслідування у разі відмови від військової служби з мотивів переконань, враховуючи записку *amicus curie* Венеційської комісії від березня 2025 року.» [16].

Зокрема, у згадуваному Висновку вказується, що: «у разі, якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною службою» [17].

Така однозначність позиції ґрунтується на положеннях Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, у якій право на відмову від військової служби з мотивів переконань не допускає жодних обмежень чи відступів.

При цьому, на думку міжнародних експертів, вказаному вище МПА суперечить і позиція викладена у Постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 жовтня 2025 р. у справі №573/838/24, де вказано, що «законодавство не допускає відмову від призову під час мобілізації з мірку-

вань релігійних або інших переконань, і така відмова, навіть якщо щирість і послідовність цих переконань не викликає сумніву, зумовлює відповідальність за статтею 336 КК України» [18].

Додатковими аргументами неприйнятності такого законодавчого підходу до осіб, які відмовляються проходити військову службу через релігійні переконання є і звернення до практики Європейського Суду з прав Людини (Далі - ЄСПЛ), зокрема посилення на справи проти Туреччини («операції» проти курдів) та Вірменії (відмова воювати за Карабах).

Недопустимість практики притягнення до кримінальної відповідальності за відмову від проходження військової служби через релігійні переконання підтримується і вітчизняними науковцями. Зокрема, С. Рабінович вказує, що «загальне та безвибіркове унеможливлення реалізації вірянами права на альтернативну службу під час мобілізації не може бути визнано мінімально обтяжливим та домірним заходом. Інститут альтернативної служби як форма забезпечення сумлінної відмови від несення військової служби конче потребує свого невідкладного відновлення»[19].

Варто при цьому зазначити, що розмірковуючи над окресленим питанням варто виходити не стільки з порушення права на свободу віросповідання через передбачену у чинному КК України кримінальну відповідальність за відмову від виконання військової служби через власні релігійні переконання, скільки взагалі відсутність інституту альтернативної (невійськової) служби. Саме останнє тлумачиться, як невідповідність чинного національного законодавства міжнародним стандартам.

Разом із цим, варто вказати, що сам по собі інститут альтернативної служби в Україні існує, а припинення його функціонування має свій початок 24.02.2022 року коли через широкомасштабне вторгнення РФ в Україну було запроваджено воєнний стан, оголошено мобілізацію та скасовано призов. В цих умовах відмову від застосування альтернативної служби потрібно вважати не просто обмеженням права на віросповідання, а тим самим крайній заходом, спрямованим на забезпечення національної безпеки та громадського порядку, що за своїми часовими межами поширюється виключно на час діє воєнного стану, та спрямований на виконання цілей мобілізації в умовах війни, яка триває вже чотири роки.

І на цьому можна було б поставити крапку, якби не прагнення України до вступу в Європейський Союз та необхідності з цією метою виконання рекомендацій Європейської Комісії. Відтак, навіть за умови обґрунтованості аргументів на користь можливості, а у випадку відмови від альтернативної (невійськової служби) та встановлення кримінальної відповідальності за відмову від проходження військової служби через релігійні переконання в Україні на час дії воєнного стану і доцільності такого законодавчого кроку, потрібно шукати шляхи вирішення цієї проблеми. При цьому врахуванню підлягають, як національні інтереси (убезпечення від ухилянтів-псевдовірян/використання церкви, як майданчика для пропаганди) так і власне вимоги, які висуваються до України як до держави-кандидата в члени ЄС.

В цих умовах, доцільним було б повернення до такого позитивного зобов'язання держави, як заміна виконання військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою не придумані. Разом із цим, відновлення альтернативної служби повинно супроводжуватися переосмисленням підходів до її відбування, зумовленим вимогами воєнного стану.

Так, засади запровадження альтернативної служби повинні ґрунтуватися передусім на тому, що вона не повинна бути більш привабливою для особи, ніж виконання військового обов'язку. Тут варто говорити не лише про співмірність рівня її безпеки, а загалом її реальної відповідності умовам, цілям та вимогам війни: строк та складність виконання альтернативної служби повинні бути такими самими, як і в осіб, що виконують військовий обов'язок, а також вона не повинна обмежуватися виконанням суто та лише «тилових» завдань. Хоча її непов'язаність із використанням зброї повинна залишатися безспірною, така служба може полягати, наприклад, в евакуації поранених чи тіл загиблих з місць ведення бою чи лінії зіткнення, доставка ліків та провізії на позиції, виконання будівельних чи відновлювальних робіт та інше.

При цьому, одним із запобіжників в умовах поширення спроб ухилення від призову за мобілізацією на думку вже згаданого С. Рабіновича може бути, наприклад, «процесуальне «обертання» презумпції добросовісності особи залежно від часу набут-

тя особою відповідних релігійних переконань (часовою межею може бути дата початку повномасштабної агресії або більш рання дата)»[19].

Висновки. Як бачимо практика втручання держави у реалізацію особою права на свободу віросповідання не є поодиноким. При цьому, межі такого втручання є різними та залежать від виправданості його передумов та мети. Що стосується України, то подібні спроби мають наслідком нищівну критику з боку Європейського співтовариства, а також численні зауваження та рекомендації в аспекті забезпечення дотримання прав людини та громадянина. Альтернативна (невійськова) служба, як і право сповідувати будь-яку релігію в розумінні МПА є засобом забезпечення права на свободу віросповідання, а відтак під час дії воєнного або надзвичайного стану не може бути обмежене. При цьому, до уваги не береться, ані вимушеність такого законодавчого кроку, ані його обгрунованість, ані переслідувана ним мета – забезпечення національних інтересів.

Така прискіплива увага пов'язана саме із процедурою вступу України до ЄС, а відтак ігнорування звітних оцінок та рекомендацій у питаннях дотримання Україною прав та свобод, зокрема і такого права, як право на свободу віросповідання може мати негативні наслідки. Відтак, нагальною є потреба переосмислення, як підходу до питань заборони діяльності Української православної церкви Московського Патріархату (УПЦ МП), так і до питання відновлення інституту альтернативної служби.

1. *Загальна декларація прав людини : Резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. Офіційний вісник України. № 93, стор. 89, стаття 3103, код акта 45085/2008*
2. *Міжнародний пакт про громадянські та політичні права : прийнятий 16 груд. 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН ; ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 жовт. 1973 р. № 2148-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1973. № 18. Ст. 148.*
3. *Декларація про ліквідацію усіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії чи переконань : прийнята Резолюцією 36/55 Генеральної Асамблеї ООН від 25 листоп. 1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_284*
4. *Цветкова Ю. В. Свобода віросповідання: поняття та співвідношення з іншими правами людини у державах західної традиції права. Нау-*

ково-практичний юридичний журнал «Публічне право». №3(35)/2019 с. 16-22.

5. Настюк В.Я. Щодо розуміння громадського порядку . URL:https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6926/1/Nastyk_59-65.pdf
6. European Commission for Democracy through Law. Report on the Relationship between Freedom of Expression and Freedom of Religion: The issue of Regulation and Prosecution of blasphemy, religious insult, and incitement to religious hatred. P. 9-34.
7. Lerner P., Mordechai Rabello A. The Prohibition of Ritual Slaughtering (Kosher Shechita and Halal) and Freedom of Religion of Minorities. *Journal of Law and Religion*. №1, 2. P. 217–226
8. Muigai Githu (July 12, 2010). Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance on the manifestations of defamation of religions, and in particular on the ongoing serious implications of Islamophobia, for the enjoyment of all rights by their followers. United Nations. Retrieved June 21, 2012.
9. Хіджаб поза законом: як швейцарці всупереч уряду заборонили мусульманський одяг. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/03/9/7120684/> (Дата звернення 28.11.2025р.)
10. Європейський суд: розп'яттю Христа не місце у школі. *Радіо свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1869358.html> (Дата звернення 28.11.2025)
11. Молдован В. В. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина : навчальний посібник / В. В. Молдован, Л. І. Чулінда. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 206 с.
12. Данія забороняє будь-який вид забою свиней, крім електрошоку. *Новини України та світу*. URL: <https://pigua.info/uk/post/news-of-ukraine-and-world/dania-zaboronae-bud-akij-vid-zabou-svinej-krim-elektrosoku-uk> (Дата звернення 28.11.2025)
13. У Данії заборонили спалювати Коран. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/news/u-daniyi-zaboronyly-spalyuvaty-koran-i57508> (Дата звернення 28.11.2025).
14. Звернення до Патріарха Варфоломія щодо надання автокефалії Православної Церкви в Україні: Постанова Верховної Ради України № 1422 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-19#n9> (Дата звернення 28.11.2025)
15. В ООН вирішили, що заборона Російської Церкви в Україні може «порушити міжнародні стандарти». Релігійно-інформаційна служба України. URL: <https://risu.ua/v-oon-virishili-shcho-zaborona->

- rosijskoyi-cerkvi-v-ukrayini-mozhe-porushiti-mizhnarodni-standarti_n153286 (Дата звернення 28.11.2025)*
16. *Ukraine 2025 Report Accompanying the document COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS 2025 Communication on EU enlargement policy Ukraine 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecd7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf&prefLang=uk (дата звернення 28.11.2025);*
  17. *UROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION) UKRAINE AMICUS CURIAE BRIEF ON ALTERNATIVE (NON-MILITARY) SERVICE Adopted by the Venice Commission at its 142nd Plenary Session (Venice, 14-15 March 2025). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2025\)006-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2025)006-e) (дата звернення 28.11.2025);*
  18. *Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 жовтня 2025 р. у справі №573/838/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131495382> (Дата звернення 28.11.2025)*
  19. *Рабінович С. Заміна виконання військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою як позитивне зобов'язання держави в умовах воєнного стану: pro et contra // Український часопис конституційного права. - 2025, № 2. - С.45-76.*
  20. *Статут Організації Об'єднаних Націй (з поправками). Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (Дата звернення 28.11.2025)*
  21. *Декларація № 995_569 від 24.10.1970 Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй. URL: https://zakononline.ua/documents/show/140050__140050#google_vignette (Дата звернення 28.11.2025)*
  22. *Наради з безпеки і співробітництва в Європі Заключний Акт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text (Дата звернення 28.11.2025)*

Анна ВИННИК. Свобода віросповідання: межі втручання держави у правове регулювання релігійних відносин в Україні

Стаття присвячена проблематиці кримінально-правової охорони свободи віросповідання. Зокрема, через з'ясування відповідностей положень чинного

кримінального законодавства України міжнародним стандартам та сучасним світовим тенденціям, розглядається питання меж втручання держави у релігійні відносини в Україні під час дії особливого правового режиму воєнного стану. Ставиться питання про те, чи відмова від виконання громадянином обов'язку по захисту вітчизни через релігійні переконання може вважатися порушенням чинного кримінального законодавства та чи повинна така особа підлягати кримінальній відповідальності за ухилення від проходження військової служби. А також чи можна вважати порушенням права на свободу віросповідання заборону діяльності так званої Української православної церкви Московського Патріархату. Ставиться питання про співвідношення вказаних заборон із зобов'язаннями держави по забезпеченню гарантій такого права, як право на свободу віросповідання. Доводиться, що вказані заборони є крайнім, вимушеним заходом з боку законодавця, метою прийняття яких є передусім захист національних інтересів України в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави. Разом з цим, зазначається, що незалежно на обґрунтованість вказаних обмежень вони визнаються таким, що певною мірою порушують право особи на віросповідання. Констатується, що в умовах тих євроінтеграційних процесів, в яких перебуває Україна, це може мати негативні наслідки. А відтак нагальною є потреба у переосмисленні зазначених підходів та приведенні чинного кримінального законодавства до міжнародних стандартів в сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина, зокрема – забезпечення гарантій свободи віросповідання. У якості одного із таких кроків пропонується повернення до інституту альтернативної (невійськової) служби з одночасною зміною підходів не лише до змісту такої служби, а і особливостей її проходження.

Ключові слова: права людини, свобода віросповідання, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, мобілізація, воєнний стан, кримінально-правова юстиція.

Anna Vynnyk. Freedom of religion: limits of state intervention in the legal regulation of religious relations in Ukraine.

The article is devoted to the issue of criminal law protection of freedom of religion. In particular, by clarifying the compliance of the provisions of the current criminal legislation of Ukraine with international standards and modern global trends, the article considers the issue of the limits of state interference in religious relations in Ukraine during the special legal regime of martial law. The question is raised as to whether a citizen's refusal to fulfill their duty to defend their country due to religious beliefs can be considered a violation of current criminal law and whether such a person should be subject to criminal liability for evading military service. It also asks whether the ban on the activities of the so-called Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate can be considered a violation of the right to freedom of religion. The question is raised about the relationship between these prohibitions and the state's obligations to guarantee the right to freedom of religion. It is argued that these prohibitions are an extreme, necessary measure on the part of the legislator, the purpose of which is primarily to protect the national interests of Ukraine in the

context of a full-scale invasion of our state by the Russian Federation. At the same time, it is noted that regardless of the validity of these restrictions, they are recognized as violating, to a certain extent, the right of individuals to freedom of religion. It is stated that in the context of Ukraine's European integration processes, this may have negative consequences. Therefore, there is an urgent need to rethink these approaches and bring the current criminal legislation into line with international standards in the field of human and civil rights and freedoms, in particular, guarantees of freedom of religion. One of the steps proposed is a return to the institution of alternative (non-military) service, with a simultaneous change in approaches not only to the content of such service, but also to the specifics of its performance.

Keywords: human rights, freedom of religion, military service, alternative (non-military) service, mobilization, martial law, criminal justice.